

Отримано: 27.11.2022

Прорецензовано: 19.12.2022

Прийнято до друку: 26.12.2022

e-mail: Natali.korotka@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1994-2658>

Web of Science Researcher ID: 239728

e-mail: ludmilapidkolesna@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7476-6493>

Web of Science Researcher ID: 3181911

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-16(84)-99-102

Коротка Н. В., Підколесна Л. А. Формування технологій критичного мислення при навчанні англійської мови в немовному вузі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 16(84). С. 99–102.

УДК: 811.111.378

Коротка Наталія Володимирівна,
доцент кафедри мовних дисциплін,
Державний університет інфраструктури та технологій
Підколесна Людмила Анатоліївна,
старший викладач кафедри сучасних європейських мов,
Державний торговельно-економічний університет

ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ПРИ НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В НЕМОВНОМУ ВУЗІ

У статті проаналізовано необхідність формування технологій критичного мислення у студентів немовних вузів під час вивчення англійської мови. Встановлено, що формування критичного мислення студентів є необхідністю, продиктованою сучасністю та стрімким розвитком новітніх технологій. У статті розглянуто поняття «критичне мислення» та «критичність». Описано основні три стадії технології формування критичного мислення: виклик, осмислення, рефлексія. З'ясовано, що стадія виклику спрямована на актуалізацію раніше отриманих знань. Стадія осмислення полягає на здобуванні нових знань з тієї чи іншої наукової проблеми, а стадія рефлексії покликана узагальнювати отримані знання, а також формувати власну точку зору студента, спонукати до безперервного пошуку нових джерел інформації та до їхнього аналізу. Доведено, що методика та технологія викладання англійської мови у мовному та немовному вузі, хоч і має багато спільних рис, але має суттєві відмінності. У статті проаналізовано проблеми, з якими може зіштовхнутися викладач англійської мови у немовному вузі, а саме: низький рівень володіння іноземною мовою студентами, низький рівень мотивації для вивчення англійської мови, пасивність студентів на заняттях, а також зосередженість тільки на профільних предметах. Запропоновано кілька технологій формування критичного мислення на заняттях англійської мови у немовних вузах: таблиці «K-W-L», інтерактивні системи запису під час читання тексту. На етапі рефлексії запропоновано такі види робіт: написання різного роду аргументованих есе з вивченої теми, створення концептуальних таблиць, в яких студенти можуть порівнювати три чи більше аспекти тієї чи іншої вивченої наукової проблеми; дискусії та обговорення, висловлення своєї точки зору.

Ключові слова: критичне мислення, критичність, технологія формування критичного мислення, стадія технології формування критичного мислення, виклик, осмислення, рефлексія, освітній результат, прийом навчання, наукова дискусія, ефективність навчання.

Nataliia Korotka,
Associate Professor at the Department of Languages Disciplines,
of State University of Infrastructure and Technologies
Lюдмила Підколесна,
Senior lecturer at the Department of Modern European Languages,
of State University of Trade and Economics

FORMATION OF CRITICAL THINKING TECHNOLOGIES IN LEARNING ENGLISH IN A NON-LINGUAL UNIVERSITY

The article analyzes the need for the formation of critical thinking technologies for students of non-native high schools while learning English. It has been established that the formation of students' critical thinking is a necessity dictated by modernity and the rapid development of the latest technologies. The article discusses the concepts of "critical thinking" and "criticality". The main three stages of the technology of forming critical thinking are described: challenge, comprehension, reflection. It is clear that the challenge stage purpose is to actualize previously acquired knowledge. The comprehension stage consists in acquiring new knowledge on one or another scientific problem, and the reflection stage is designed to generalize the acquired knowledge, as well as to form the student's own point of view, to encourage the continuous search for new sources of information and its analysis. It has been proven that the methodology and technology of teaching English in language and non-language high schools, although it has many common features and similarities, but also has significant differences. The article analyzes the problems that an English language teacher in a non-speaking university may face, such as: low level of foreign language proficiency of students, low level of motivation of learning English, passivity of students in classes, as well as concentration only on specialized subjects. Several technologies for the formation of critical thinking in English language classes at non-language high schools are proposed: "K-W-L" tables, interactive recording systems while reading the text. At the reflection stage, the following types of work are offered: writing various types of argumentative essays on the topic that is studied, creating conceptual tables in which students can compare three or more aspects of one or another scientific problem that is studied; discussions, expressing somebody's point of view.

Keywords: critical thinking, criticality, critical thinking formation technology, stage of critical thinking formation technology, challenge, comprehension, reflection, educational result, perception of training, scientific discussion, effectiveness of learning.

Постановка проблеми. Необхідність дослідження формування технологій критичного мислення у студентів немовних вузів не підлягає сумніву, адже вивчення англійської мови в таких вузах є структурованою сукупністю з обов'язковою внутрішньою і зовнішньою взаємозалежністю, яка динамічно розвивається.

У середині минулого століття швейцарський психолог Ж. Піаже у своїх наукових розвідках показав, що учень вчиться, осмислюючи світ у термінах тих понять, якими вже володіє чи володіє. У процесі осмислення, усвідомлення навколишнього світу учень замінює старі поняття і таким чином ще більше збагачує свою здатність усвідомлювати контакти зі світом у майбутньому.

У 70-80х роках ХХ ст. когнітивні психологи поширили ідеї Ж. Піаже на методику викладання, демонструючи, що студенти отримують нову інформацію, навіть у тому випадку, коли їхні попередньо отримані знання є хибними або не до кінця правильними, саме тому когнітивні психологи того століття радили починати кожний урок із з'ясування того, чим уже володіють студенти, тим самим готувати їх до отримання нових знань.

Актуальність теми. Ґрунтовного вивчення формування технологій критичного мислення саме при вивченні англійської мови у немовних вузах немає, але ця проблема є предметом дослідження в багатьох мовознавчих вітчизняних та зарубіжних працях. Дана проблема частково представлена у працях Н. В. Вукиної, Н. П. Дементівської, В. М. Макаренка, О. О. Туманцової, О. Іванової та інших. Натомість саме поняття «критичне мислення» та необхідність його безперервного розвитку розглядали такі відомі педагоги та психологи, методисти як: Д. Вуд, М. Ліпман, С. Метьюз, Дж. Браус, Д. Макністер, В. Саулія, Р. Поул, Д. Халперн; С. Терно, Л. Києнко-Романюк, Т. Воропай, О. Пометун, О. Тягло та інші.

Дж. Браус, Д. Вуд, Дж. Дьюї, А. Кроуфорд, М. Ліпман, Д. Макністер, С. Метьюз, Р. Поул, В. Саулія, Д. Халперн; Т. Воропай, Л. Києнко-Романюк, О. Пометун, С. Терно, О. Тягло та інші.

Поняття «критичне мислення» представлено також у працях М. Ліпмана, Д. Халперна, А. Кроуфорда, С. Метьюз, Д. Макністера, В. Саулія, Дж. Брауса, Д. Вуда, Р. Поула. Слід зазначити, що зазначені науковці у своїх наукових розробках представляли проблему формування критичного мислення з різних сторін, саме тому можна помітити суттєві відмінності у трактуванні поняття «критичне мислення».

Мета статті – з'ясувати природу формування технологій критичного мислення при вивченні іноземної мови в немовних вищих навчальних закладах. Для досягнення поставленої мети необхідне розв'язання таких завдань: 1) з'ясувати значення поняття «критичне мислення» в науковому педагогічному дискурсі; 2) схарактеризувати стадії технології формування критичного мислення; 3) визначити чинники, на основі яких відбувається формування критичного мислення при вивченні англійської мови у студентів немовних вузів; 4) представити реальні приклади шляхів формування критичного мислення при вивченні англійської мови в немовних вузах.

Під час опрацювання теоретичного матеріалу нами були використані такі теоретичні загальнонаукові методи: метод аналізу й синтезу для визначення складників поняття «критичне мислення» з метою детального вивчення та надання цілісного визначення; метод узагальнення з метою фіксації загальних ознак дефініції «критичне мислення».

Сьогодні формування критичного мислення у майбутніх спеціалістів є не тільки необхідністю, але вимогою, яку диктують сучасні часи. Сьогодні студент повинен у першу чергу зосередитись на безперервному розвитку критичного мислення під час всього навчання у вищому навчальному закладі, оскільки ці уміння та навички будуть визначати у майбутньому його якість праці та якість життя в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Коротко розглянемо, як представлено поняття критичного мислення у деяких інформаційних джерелах. Наприклад, американський педагог та психолог Дж. Дьюї трактує критичне мислення як тривалі, обережні, активні роздуми про ті чи інші переконання з подальшими аргументованими висновками.

У «Словнику з медіаграмотності» представлена така дефініція поняття «критичне мислення»: «здатність мислити раціонально, знаходити логічні зв'язки між ідеями, оцінювати ситуацію з різних боків і на основі цієї оцінки формувати судження» (Словник з медіаграмотності).

М. Головатий у «Політологічному словнику» пропонує таке визначення даного поняття: «здатність особистості долати в собі певну схильність до однозначно-догматичного сприйняття світу, вміння аналізувати ту чи іншу проблему з різних сторін, користуватися інформацією з різних джерел, сторін, відокремлюючи об'єктивний факт від суб'єктивної думки про нього, логічної умови від будь-якого упередження, припущення, забобону. Це вміння людини адекватно визначати причини й передумови наявних в її житті проблем, готовність докласти зусиль для їх практичного (а не лише риторичного) подолання» (Головатий, 2005: 420-421).

Академічний тлумачний словник української мови подає таке тлумачення поняття «критичність»: «властивість за значенням критичний» (Академічний тлумачний словник української мови, 1970-1980). Натомість поняття «критичний» розкривається у двох аспектах: у першому випадку через слова «критика»: «який містить критику; який ґрунтується на науковій перевірці правдивості, правильності чого-небудь» (Академічний тлумачний словник української мови, 1970-1980), а в другому: «здатний виявляти та оцінювати позитивне й негативне в кому-, чомунебудь; вимогливий» (Академічний тлумачний словник української мови, 1970-1980).

Більшість дослідників ХХІ століття, вивчаючи паралельно активне навчання та критичне мислення, вказують на необхідність створення класифікацій запитань та навчальних цілей. Дана ідея полягає в тому, що сучасному студенту недостатньо лише запам'ятовувати ті чи інші факти, поняття, це вважається метою «низького рівня». Кінцевою метою активного навчання у поєднанні з критичним мисленням мають стати дії «високого рівня», тобто створення нових знань, отримання власних нових висновків.

Виклад основного матеріалу. Отже, враховуючи вище представлену інформацію про критичне мислення, можемо підсумувати, що критичне мислення характеризується, у першу чергу, самостійністю мислення, узагальненістю, аргументованістю, вмінням самостійно визначити проблему, а також знайти ефективні шляхи її розв'язання. Отримання інформації при критичному мисленні не є кінцевим пунктом розумової операції, інформація у даному випадку служить лише як відповідний пункт.

Технологія формування критичного мислення у студентів немовних вузів повинна базуватися, у першу чергу, на пошуку та самостійному аналізі того чи іншого навчального матеріалу. Студенти повинні навчитися активно використовувати той досвід і ті знання, які були вже представлені попередніми поколіннями. Викладач повинен заохочувати студентів висловлювати власну точку зору, власну позицію, а також повинен навчити майбутніх спеціалістів ефективно та безкомпромісно обмінюватися власними думками та використовувати з користю досвід одного. Для цього викладач повинен створити спеціальні умови для аргументації зроблених висновків, суджень, позицій, а також стимулювати спроби перевірки і застосування нових знань і досвіду при вивченні англійської мови.

Стадії технології формування критичного мислення представимо нижче у Таблиці 1.

Таблиця 1

Стадії технології формування критичного мислення	Характеристика стадії технології формування критичного мислення
Виклик	Полягає на «пробудженні» вже отриманих знань студентів, актуалізації раніше отриманих вмінь та навичок; формування студентом напрямків для подальшої праці над тією чи іншою науковою проблемою. Неформальна оцінка педагогом попередньо отриманих знань. Встановлення мети навчання. Зосередження уваги студентів на темі, що буде вивчатися. Представлення контексту для того, щоб студенти ефективніше засвоїли нові ідеї та поняття.
Осмислення	Здобування нових знань з тієї чи іншої наукової проблеми, їхнє упорядкування, класифікування. Порівняння очікування студентів із тим, що вивчається. Виявити основні моменти наукової проблеми, що вивчається, а також відстежити перебіг думок студентів. Сформувати разом зі студентами висновки та узагальнити вивчене. Посидання змісту вивченого із особистим життєвим досвідом студентів.
Рефлексія	Отримання нових знань, що супроводжується спонуканням до самостійного безперервного пошуку нових знань; перевірка достовірності отриманих знань, вироблення власної точки зору на ту чи іншу досліджувану наукову проблему, оцінювання власної праці та здобутих результатів. Узагальнення основних ідей, обмін думками, виявлення особистого ставлення до вивченої наукової проблеми, апробація цих ідей, а також обговорення результатів навчання.

До освітніх результатів технологій формування критичного мислення студентів немовних вузів під час вивчення англійської мови зараховуємо:

- 1) навчання студентів самостійно опрацьовувати різні інформаційні джерела в різних областях знань;
- 2) формування у студентів вміння послуговуватись різними способами інтегрування здобутої інформації;
- 3) здобування вміння правильно оформлювати питання, а також самостійно формулювати гіпотезу;
- 4) формування вміння вирішувати самостійно проблему;
- 5) формування здатності грамотно висловлювати власну думку не тільки усно, але й у письмовій формі;
- 6) формування поваги до думки та поглядів інших, коректне та толерантне ставлення до оточуючих та їхньої точки зору;
- 7) формування самостійності та відповідальності;
- 8) формування здатності самостійно визначати способи та шляхи свого навчання, прогнозувати результати, які необхідні здобути;
- 9) формування здатності будувати конструктивні відносини з оточуючими, вміння ефективно співпрацювати з іншими.

Саме до таких результатів спрямована праця кожного відповідального педагога, оскільки для того, щоб навчання було ефективним та приносило результати у подальшому професійному зростанні студента варто усвідомити таке правило: навчання має не тільки приносити поточні результати, а й приносити довготривалі результати, які можна було б використовувати протягом значного часу. Навчання, при якому студенти залишаються пасивними, а педагог швидко стомлюється від одноманітності навчально-виховного процесу, не залишає таких довготривалих результатів у студентів, які вони могли б використати на практиці у своїй професійній діяльності. Таке навчання є неефективним (Кроусфорд, 2004: 11).

Викладання англійської мови, а також формування критичного мислення студентів у мовному та немовному вищому навчальному закладі хоч і має багато спільних аспектів, але також має деякі свої відмінності. Основним завданням для викладача англійської мови у немовному вузі є: забезпечити належний рівень підготовки студентів з англійської мови у відповідності із державним освітнім стандартом; виховувати та розвивати критичне мислення студентів за допомогою наукової та організаційно-методичної роботи. Викладач англійської мови у немовному вузі може зіштовхнутися з такими проблемами, як низький рівень володіння іноземною мовою студентами, низька мотивація та пасивність студентів на заняттях, а також зосередженість студентів на профільних предметах, що у свою чергу призводить до занедбання вивчення англійської мови.

Викладач англійської мови у немовному вузі повинен у першу чергу зосередитись на мотивуванні студентів до вивчення іноземної мови. Існує багато способів мотивації студентів: широка соціальна мотивація, тобто мотивація через почуття громадянського обов'язку перед країною; вузько особистісна мотивація – «визначає ставлення до оволодіння іноземною мовою як способу самоствердження, а інколи як шлях до особистого благополуччя, отримання кращої роботи» (Шаргун, 2020: 207).

На заняттях англійської мови викладач може використовувати наступні джерела мотивації: 1) усвідомлення та прийняття самими студентами думки про те, що іноземна мова є важливою складовою сучасного спеціаліста в будь-якій галузі, і має суттєвий вплив на їхнє професійне зростання; 2) сформування у студентів власних особистих потреб для вивчення іноземної мови у вузі. Мотивація є надзвичайно важливим чинником, який визначає продуктивність всієї навчальної діяльності студента.

Варто зауважити, що формування критичного мислення студентів у немовному вузі можливе лише за умови цілісного переосмислення підходу до викладання англійської мови, а також ефективного застосування сучасних методів навчання.

До сучасних методів навчання зараховуємо такі: 1) діяльнісно орієнтовані технології (створення різноманітних індивідуальних та групових проєктів, рольові ігри, комплексні завдання з моделювання тих чи інших соціальних ситуацій та інші); 2) когнітивно орієнтовані технології (побудова різного типу діалогів, інсценування різних соціальних та професійних ситуацій, семінари-дискусії, створення когнітивних карт, методи проблемного навчання); 3) особистісно орієнтовані технології (імітаційні та інтерактивні ігри, тренінги та інше) (Гриднева, 2010: 114). За визначенням дослідника В. Маригодова, «інтерактивне навчання – це навчання в режимі діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння та спільного вирішення навчальних завдань» (Мельнікова, 2014: 51).

Розглянемо більш детально деякі прийоми технологій формування критичного мислення на заняттях англійської мови у немовному вузі. Найбільш популярним методом є таблиці «**K-W-L**», в яких студенти самостійно відповідають на такі питання: 1. What do you **Know** about the topic? (Що ти вже знаєш про цю тему? Що ти вивчав про цю проблему раніше?); 2. What do you **Want** to know? (Що ти б хотів ще дізнатися з цієї теми? Що тебе цікавить в цій темі найбільше?); 3. What have you **Learned**? (Що ти вивчив? Що ти засвоїв з цієї теми?). Відповідаючи письмово чи усно на ці питання студенти вчаться класифікувати інформацію в своїй свідомості, аналізувати джерела інформації, логічно укладати вивчений матеріал, чітко відповідати на поставлене питання, що у свою чергу є однією із технологій формування критичного мислення.

Ще однією ефективною технікою формування критичного мислення є інтерактивна система запису під час читання тексту. У немовних вузах її можна використовувати досить часто, оскільки студенти немовних вузів читають велику кількість текстів, пов'язаних з їхньою майбутньою спеціальністю, фахом. Цей метод полягає у розмітці тексту під час його читання, студенти позначають слова, які вони знали раніше, а також слова та вирази, які є для них новими. Таке уважне читання текстів допомагає виділити найважливіше, зрозуміти логіку тексту, привернути увагу до нових термінів та понять, що у свою чергу забезпечує більш глибоке розуміння прочитаного.

На етапі рефлексії викладач може запропонувати студентам наступні завдання: написання різного роду аргументованих есе з вивченої нещодавно теми; створення концептуальних таблиць, в яких студенти можуть порівнювати три чи більше аспекти тієї чи іншої вивченої наукової проблеми; дискусії та обговорення, висловлення своєї точки зору.

Отже, зазначені вище методи та технології на заняттях англійської мови у немовних вузах допомагають якісно урізноманітнити заняття та сприяють якісному формуванню та розвитку критичного мислення студентів. Методи та технології викладання іноземних мов постійно оновлюються, а необхідність формування критичного мислення студентів є необхідністю, яка продиктована сучасністю, саме тому ця проблема є актуальною та потребує детального вивчення.

Література:

1. Академічний тлумачний словник української мови. (1970-1980). (Т. 1-11). Київ: Nauk. dumka.
2. Головатий, М.Ф., Антонюк, О.В. (ред.) (2005) *Політологічний словник*. Київ: МАУП.
3. Гриднева, Б. Подготовка современного инженера посредством преподавания иностранного языка. *Современные образовательные технологии и их использование в системе гуманитарной подготовки инженеров: мат-лы II Всерос. науч.-метод. конф.* (с. 113-115). 2-3 декабря, 2010, Москва: МГТУ им. НЭ. Баумана.
4. Крусфорд, А., Саул, В., Метьюз, С. (2006). *Технології розвитку критичного мислення учнів*. О. І. Пометун (ред.). Київ.: Вид-во «Плеяди».
5. Мельнікова, Т. Сучасні методи викладання іноземних мов. *Лінгвістичні та лінгвокультурологічні аспекти навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф.* (с. 57-59). 24-25 квітня, 2014. Дніпропетровськ: Україна.
6. Словник з медіаграмотності. Вилучено з <https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/slovyk.pdf>
7. Шаргун, Т.О., Бушко, Г.О., Мосіна, Ю.С. (2020). Сучасні аспекти викладання англійської мови в технічних закладах вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. (№70, Т.4), 205-210.
8. Шпакова, Н. Формування мотивів вивчення іноземної мови і позитивного ставлення до предмета у студентів вищих навчальних закладів. *Особистість у єдиному освітньому просторі. Конференція 2: Освіта й особистість: нові підходи, сучасна дидактика, інноваційні технології: мат-ли V Міжнар. форуму*. 7-18 квітня, 2014, Запоріжжя: Україна.

References:

1. *Akademichnyy tлумachnyy slovyk ukrayins'koyi movy*. (1970-1980). (T. 1-11). Kyiv: Nauk. dumka.
2. Holovaty M. F., Antonyuk O. V. (red.) (2005) *Politolohichnyy slovyk*. Kyiv: MAUP.
3. Gridneva, B. Podgotovka sovremennogo inzhenera posredstvom prepodavaniya inostrannogo yazyka. *Sovremennye obrazovatelnye tekhnologii i ikh ispolzovanie v sisteme gumanitarnoy podgotovki inzhenerov: mat-ly II Vseros. nauch.-metod. konf.* (s. 113-115). 2-3 dekabrya, 2010, Moskva: MGTU im. NE. Baumana.
4. Krousford, A., Saul, V., Met'yuz, S. (2006). *Tekhnolohiyi rozvytku krytychnoho myslennya uchniv*. O. I. Pometun (red.). Kyiv.: Vyd-vo «Pleyady».
5. Mel'nikova, T. Suchasni metody vykladannya inozemnykh mov. *Linhvistychni ta linhvokul'turolohichni aspekty navchannya inozemnykh studentiv u vyshchykh navchal'nykh zakladakh Ukrayiny : materialy IV Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (s. 57-59). 24-25 kvitnya, 2014. Dnipropetrovs'k: Ukrayina.
6. Slovyk z mediahramotnosti. Vylucheno z <https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/slovyk.pdf>
7. Sharhun, T.O., Bushko, H.O., Mosina, Yu.S. (2020). Suchasni aspekty vykladannya anhliys'koyi movy v tekhnichnykh zakladakh vyshchoyi osvity. *Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchii i zahal'noosvitniy shkolakh*. (№70, T.4), 205-210.
8. Shpakova, N. Formuvannya motyviv vyvchennya inozemnoyi movy i pozytyvnoho stavlennya do predmeta u studentiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv. *Osobystist' u yedynomu osvith'omu prostori. Konferentsiya 2: Osvita y osobystist': novi pidkhody, suchasna dydaktyka, innovatsiyini tekhnolohiyi : mat-ly V Mizhnar. forumu*. 7-18 kvitnya, 2014, Zaporizhzhya: Ukrayina.